

**Zazacayı Ruhuna Nakşeden Şair:
Molla Muhammed Ali Huni Hayatı, Sanatı ve Eserleri***

Öz

Aslen Bingöl merkeze bağlı Ilıcalar beldesinin İçpınar köyünden olan Molla Muhammed Ali, ilk dönem şiirlerinde Huni mahlasını kullansa da yakın dönemde kaleme aldığı eserlerinde Molla Muhammed Ali Huni el-Fahrani mahlasını kullanmaya başlamıştır. Molla Muhammed Ali Huni, klasik Zaza edebiyatının en başat şairlerinden biridir. Gençlik yıllarında Zazaca yazımın gerekliliğinin farkına varır. Yazmış olduğu Zazaca eserler vasıtasıyla, Zazacanın halk arasında tanınması, bilinmesi ve muteber görülmesini amaçlamaktadır. Molla Huni, gençliğinden yaşlılığına kadar her zaman Zazaca aşkı ile yaşamış ve eserlerini de bu aşk ile kaleme almıştır. Yarım asırdan uzun bir süredir kalemini sadece Zazaca için kullanmış ve Zazaca birçok eser yazmıştır. Eserleri arasında mevlitler, kasideler, kısas-ı enbiya vb. birçok eser bulunmaktadır. Bu çalışmada önce Molla Huni'nin nesebi, hayatı, eğitimi, dini ve edebi kişiliği hakkında bilgi verilecek, sonra da tüm eserleri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Edebiyat, Molla Huni, Zaza Edebiyatı, Zazaca.

**The Poet Who Engraved the Zaza Language into His Soul:
Mullah Muhammed Ali Huni: His Life, Art and Works**

Abstract

Originally from İçpınar Village in Ilıcalar Township of Bingöl, Mullah Muhammed Ali used the pen name Huni in his early poems; however, in his later works, he adopted the pen name Mullah Muhammed Ali Huni el-Fahrani. He is regarded as one of the most prominent poets of classical Zazaki literature. Recognizing the importance of writing in Zazaki from an early age, he aimed, through his works, to promote the recognition, dissemination, and prestige of the Zazaki language among the people. From his youth to his old age, Mullah Huni lived with a deep devotion to the Zazaki language and composed his works with this enduring passion. For more than half a century, he devoted his pen exclusively to Zazaki and produced numerous works in the language. His oeuvre includes mawlıds, qasidas (odes), Qisas al-Anbiya, and various other literary forms. This study first provides information on Mullah Huni's lineage, life, education, and his religious and literary personality, and then offers a comprehensive analysis of his works.

Keywords: Classical Literature, Mullah Huni, Zaza Literature, Zazaki.

Sayı / Issue: 24 (2026), Sayfalar / Pages: 1-17

Murat Varol

mvarol@bingol.edu.tr

Orcid: 0000-0002-1706-9990

Dr. Öğretim Üyesi, Bingöl Üniversitesi
(Sorumlu Yazar/Corresponding Author)

Makale Türü / Article Type:

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Geliş Tarihi / Received:

05.01.2026

Makale Kabul Tarihi / Accepted:

29.03.2026

Atf/Cite:

Varol, M. (2026). Zazacayı Ruhuna Nakşeden Şair: Molla Muhammed Ali Huni Hayatı, Sanatı ve Eserleri. *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 24, 1-17.

DOI:

10.53440/bad.1856248

*Bu çalışma Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Zaza Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında hazırlanan "Diwanê Huni / Huni Divanı" isimli doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Etik beyan, hakem değerlendirme ve intihal bilgilerine makale sonunda yer verilmiştir.

Giriş

Bütün milletlerin edebiyatı, sözlü edebiyat geleneği ile başlamıştır. Bu uzun tarih boyunca yazı da yayın da yoktu; çünkü yazı, harflerin ve alfabelerin icadından sonra başlamıştır. Yazının keşfinden sonra milletlerin yazılı edebiyat tarihi serüveni başlamış ve milletler artık yazılı edebiyat tarihine sahip olmaya başlamışlardır. Modern dönemin toplumları, yazılı edebiyatlarının ve yazı geleneklerinin tarihsel süreci ne kadar geriye giderse kendilerini o kadar kadim ve köklü bir geleneğe sahip olarak vasıflandırmışlardır; ancak dil, yazı ile ortaya çıkmamıştır. Yazı sadece dili kayıt altına alıp kaydederek görünümünü değiştirmiştir.

Zaza dilinin tarihi kadim bir döneme denk düşse de yazı tarihi için oldukça yeni bir dönemden bahsetmek gerekmektedir. Bugünkü tahminlere göre Zaza edebiyatı ilk olarak 19. yüzyılın sonlarına doğru yazılı eserler vermeye başlamıştır, bu dönemden sonra Zaza edebiyatı ürünleri artmaya başlamış ve her geçen gün ilerlemiştir. Bu yakın dönem içerisindeki en önemli yazarlardan biri de hiç kuşkusuz Molla Muhammed Ali Huni'dir. Yaklaşık yüz yıllık bir hayatı geride bırakan Molla Huni, gençlik yıllarından itibaren Zazacaya yönelmiş ve yazılı Zaza edebiyatının gelişimi ve tanınırlığı için eserler vermiştir. Bu çalışma yarım asırdır Zazaca eserler veren Molla Muhammed Ali Huni'yi ele almakta; hayatı, sanatı ve eserleri hakkında geniş bir perspektif sunmaktadır.

1. Molla Muhammed Ali Huni'nin Hayatı

1.1. Adı ve Mahlası

Molla Muhammed Ali Huni; halk arasında Molla Muhammed Ali, Molla Muhammed, Molla Huni, Molla Muhammed Ali Huni, Beyaz Sarıklı Molla, Beyhanlı Molla olarak bilinir. Resmi adı Mehmet Ali Öztürk'tür.

Klasik edebiyatta şairler genellikle gerçek adlarından ziyade bir mahlas kullanırlar. Şairlerin şiirlerinde kullandıkları mahlaslar, takma isim olarak da bilinmektedir (Pala, 1999, s. 260). Mahlas kullanmak önce Arap edebiyatında ortaya çıkmış, sonrasında Fars edebiyatına geçmiş ve oradan da Türk edebiyatında kullanılmaya başlanmıştır (Yıldırım, 2000, s. 1055). Şairler genellikle şiirlerinin son beyitinde mahlas kullanmakta ve şair kendi mührünü şiirine vurmaktadır (Erzen, 2017, s. 43). Akün (1994)'ün yaptığı tasnife göre mahlaslar 11 başlık altında toplanmaktadır. Bu tasnife göre şairler genellikle doğum yerlerini ve doğdukları yeri mahlas olarak kullanmaktadır.

Klasik Zaza edebiyatı şairleri genellikle gerçek isimlerinden ziyade mahlas kullanmayı tercih etmişlerdir. Şairler doğdukları yeri, memleketlerini veya bir lakabı mahlas olarak tercih etmişlerdir. Klasik Zaza Edebiyatı yazarları da doğdukları veya yaşadıkları yerleri mahlas olarak kullanmışlardır. Molla Ehmed-i Hasi, Bablı Osman Efendi, Muradanlı Molla Muhammed, Pueğli Molla Kamil, Muşekli Molla Abdulkadir bunlardan birkaçıdır. Bu şairler, doğdukları yerleri mahlas olarak kullanmışlardır.

Molla Huni, mahlas için farklı isimler kullanmış olup bunlar elyazması eserlerinde Mehmed Eli, Heci Mehmed Eli, Heci Xoca, Heci Muhemmed Eli, Heci Xoca Muhemmed Eli, Muhemmed Eli u Huni şeklindedir. Hun, Molla Muhammed'in doğduğu yer olup Türkçe ismi Beyhan şeklindedir. Hun ismi Arapça nisbe olan -i takısını alarak Huni şeklini almıştır. Molla Huni şiirlerinde yedi farklı mahlasa yer vermiştir, şiirlerde kullanmış olduğu mahlaslara yönelik bazı örnek beyitler şu şekildedir.

*Mehmed 'Eli danu we'za, lakin von gunahkar ez a
Derecê islamê berz a, vendona ma d' qebra tari (k. 1/21)*

(Mehmed Ali vaaz verir, lakin der ben günahkarım
İslam'ın derecesi yüksektir, karanlık kabir bizi çağırır)

Ez wazen tım tım bêr uca, cê sukê Medina dur ca
Zazaki von Heci Xoca, ya Resulellah meded (k. 8/20)

(Her zaman oraya gelmek isterim, Medine şehri uzak yerdir
Zazaca söyler Hacı Hoca, ya Resulallah meded)

Huni kennu tikê qali, pê Zazaki şari Pali
Anu lisan enni hali, enni hali enni ali (m. 6/152)

(Huni biraz konuşur, Palu halkının Zazacasıyla söyler
Bu halini dile getirir, bu haller yüce hallerdir)

1.2. Doğum Tarihi ve Yeri

Molla Muhammed Ali Huni'nin doğum tarihi ile kimlikteki resmi tarih arasında fark bulunmaktadır. Molla Huni, 2021 yılında Osmanlıca olarak kaleme aldığı ve yayımlanmamış elyazması şeklinde olan Tarihçe-i Hayatım Sizlere Bir Yadıgârdır adlı eserinde doğum tarihi hakkında şöyle der:

“Bir bahar mevsiminin mart veya nisan ayında, ağaçların ve çiçeklerin çiçek açtığı bir vakitte annem Ayşe ve babam Hüseyin'in bir çiçeği olarak dünyaya geldim. Rumi tarih 1345'i, Miladi takvim 1929'u ve Hicri tarih ise 1341 idi. Osmanlı saltanatı yıkılmış, Osmanlı Devletinin enkazı üzerinde Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştu. Osmanlı Devleti vefat etti, yerine evladı Cumhuriyet kuruldu. Ben de bu tarihlerde dünyaya geldim ve hayata atıldım. Maşallah 12 cumhurbaşkanı gördüm ve yaklaşık yüz yıllık uzun bir ömür yaşadım”

Yukarıdaki ifadelerde de anlaşıldığı üzere Molla Huni, doğum tarihi olarak 1929 yılını işaret etmektedir; fakat resmîyette 2 Mart 1932 doğumlu görünmektedir.

Yakın bir döneme kadar Molla Huni'nin aslen Elazığ'ın Palu ilçesine bağlı Beyhan beldesinden olduğu bilinmekteydi; ancak Molla Huni yakın zamandaki sohbetlerinde aslen nereli oldukları hakkında bazı bilgiler vermektedir. Kendi ifadesine göre aslen Bingöl merkeze bağlı Ilıcalar beldesinin İçpınar köyündendir. Hatta Molla Huni yakın bir zamanda yazmış olduğu bir eserinde Molla Muhammed Ali Huni el-Fahrani mahlasını da kullanmaktadır. Molla Huni ayrıca Bahar Gülü (Vilê Wesar) adlı şiirindeki bir beyitte şöyle der:

Mehmed 'Eli şari Huni Begxani, von mehlê ma r' voni bariğ Fexrani
Fexran dewê Çolig ha nızdê Çani, vonu şıma zaf bıwonin Qur'ani (m. 6/223)

(Mehmet Ali, Hun-Beyhan halkından, bizim aslımız için Fahrani derler
Fahrani, Çan'a yakın Bingöl'ün bir köyü, siz Kur'an'ı çok okuyun derim)

Molla Huni'nin büyük dedesi Molla Nasır, Fahrani'den Palu'ya gelir ve Beyhan'da misafir olarak kalır. Gece misafir olarak kaldığı yerde geniş bir sohbet meclisine katılır ve vaaz verir. Sohbeti ve vaazı cemaatin hoşuna gider, ertesi gün Cuma namazını kılması ve Cuma hutbesini vermesi istenir, diğer ahalinin de onay vermesi halinde Beyhan'da kalması ve burada imamlık yapması salık verilir. Molla Nasır da bunu yerine getirir ve ertesi gün hem Cuma vaazını verir hem de namazını kıldırır. Cemaatin de onayı ile Beyhan'da kalır ve buraya yerleşir.

Molla Muhammed Ali Huni'nin babasının adı Hüseyin, annesinin de adı Ayşe'dir. Molla Huni, ikinci çocuk olup kendisinden önce Devreş isimli bir abisi dünyaya gelir. Molla Huni'den sonra da üç kızkardeşi ve iki erkek kardeşi daha olur. Molla Huni'den sonra dünyaya gelen iki erkek kardeşi vefat eder. Büyük abisi ve kendisinden küçük üç kızkardeşi kalır (Merdimîn & Celâlî, 2004, s. 36).

Molla Huni'nin eşi Havva hanım aynı zamanda Molla Huni'nin hocası olan Molla Muhammed'in kızıdır. Molla Huni ile Havva hanımın evliliğinden altı kız ve dört erkek evlad dünyaya gelir. Erkek çocuklarının ismi Muhammed Suad, Ahmed Fuad, Hasan ve Hüseyin; kız çocuklarının isimleri de Leyla, Şule, Sonay, Hicret, Ayşegül ve Hilal şeklindedir. Ayrıca iki kız ve bir erkek çocukları da küçükken vefat eder.

1.3. Eğitimi

Molla Muhammed Ali ilk eğitimini babasının yanında alır. İlim ehli olan babası hem ders verip hem de köyde fahri imamlık yapar. Molla Huni, babasının yanında Kur'an dersleri almaya başlar ve Kur'anı hatmeder. Huni, içindeki okuma aşkına engel olamaz ve Hun/Beyhan dışına çıkıp medreselerde tahsil görmek ister. Bir iki defa evden kaçmaya teşebbüs etse de başarılı olmaz ve babasına yakalanır.

Bir gece babası, Molla Huni'yi uykusundan uyandırır, küçük bir bavul hazırlatır ve yola koyulurlar. Beyhan'dan Palu'ya geçerler, oradan da Elazığ'a varırlar. Oradan da tren yolculuğu ile Diyarbakır'a ulaşırlar. Sabah namazını Diyarbakır Ulu Camii'nde eda edip eski ismi Cunan olan mahallede Muhammed Aydemir'e misafir olurlar. Molla Huni'nin babası Molla Hüseyin ilk evliliğini Molla Muhammed Aydemir'in kızkardeşi ile yapmıştı, bu yüzden babası Molla Aydemir'in eniştesi idi.

Molla Huni ve babası Molla Hüseyin; Zülfü Ağa'nın selamı ile Haspekli Abdulrezzak Efendiye giderler. Onun yardımı ile Diyarbakır Ulu Camii İmamı Molla Hafız Ali Efendi'ye ulaşırlar. Molla Huni, Diyarbakır'da Zubeyirli Hacı Muhammed'in evinde misafir olarak kalır ve Hafız Ali Efendi'den ders almaya başlar. Ara sıra da gider Abdurrezzak Efendi ile görüşür ve o da kendisine yardımcı olur. Molla Huni, medrese hayatı hakkında şöyle der:

“Okuma ve yazmaya çok meraklı idim. Babamın yanında Kur'an'ı hatmettim. Sonra Kur'an'ın anlamını merak ettim. Babam beni aldı ve Diyarbakır'a gittik. Beni Ulu Camii İmam Hafız Ali Efendi'nin yanına götürdü. Hafız Ali Efendi beni evladı gibi severdi. Hocam, bana bir gün dedi ki:

-Bak evladım, sana evladım diyorum. İnsanın hocası, anne ve babasından da daha eftaldir. Bir çocuğun annesi onun hayatı için çalışır; fakat hocası ahireti için de çalışır. Annen sana süt verdi, baban da karnını doyurdu. Baban seni Palu'dan buraya getirdi ve bana emanet etti. İki tür âlim vardır. Birinci kısım âlimler sana ders verir, sonra da der ki; git imam ol ve hayatını kurtar. İkinci kısım âlimler sana ders verir ve der ki; git âhoretini kurtar. Ben sana ikincisini nasihat ediyorum. Benim yanımda Kur'an'ı ve tecvidi öğren, sonra da Siirt'e git ve Arapça belağat ile Kur'an'ı öğren. Orada sarf ve nahivi öğren. Nahiv ilimlerin babasıdır. Oradan da Cizre'ye git ve Seyda'dan hem kıraat dersi al hem de kıraatın manasını öğren, bir taraftan da şeriat ve tarikatı öğren. Oradan da git Bediüzzeman'ı gör ve hakikati öğren.”

Molla Huni, hocasının sözünü tutar ve bir bir tatbik eder. Yaklaşık bir yıl Diyarbakır'da Hafız Ali Efendi'nin yanında Kur'an dersi aldıktan sonra Siirt'e gider. Siirt'in Pervari ilçesinde Seyda Molla Muhammed Tanrıkulu'ndan yaklaşık bir yıl ders alır. Molla Huni, hem Siirt merkezde hem de Siirt'in Pervari ilçesinde Kur'an'ı tam öğrenir, burada sarf ve nahiv dersleri alır. Molla Huni medrese eğitimini,

Diyarbakır, Bismil, Silvan ve Cizre’de tamamlar (Uzun, 2018, s. 69). Molla Huni ahde vefalı birisidir. Seyda Molla Muhammed Tanrıkulu vefat edince ve Molla Huni vefat haberini alınca kalkar Siirt’e gider ve Seyda Molla Muhammed’in kabrini ziyaret ederek kendisine dua eder.

1.4. İmamlığı

Molla Muhammed Ali Huni, medrese eğitimini tamamladıktan sonra Beyhan’a döner. Beyhan’da yaklaşık kırk yıldır fahri imam olarak görev yapan Molla Hanefi, artık yaşlandığını ve Cuma günleri hariç imamlığı Molla Huni’nin yapmasını ister. Molla Huni, bir süre bu şekilde imamlık yapar ve Molla Hanefi’nin vefatından sonra ise sadece kendisi imamlık görevine devam eder; fakat Molla Huni devletin atadığı resmi imam değil, fahri imamlık yapar. Molla Huni kendi isteği ve kararı ile resmi imamlık yapıp maaş almak istemez.

Molla Huni’nin ifadesine göre yirmi üç yıl boyunca Beyhan’da imamlık yapar. Yine onun deyimiyle; Üstad Bediüzzeman yirmi üç yıl hapis yatmış, Hz. Peygamber de yirmi üç yıl peygamberlik görevini ifâ etmiş. Yirmi üç yıl sonra Beyhan’a resmi imam tayin edilir ve Molla Huni’nin de imamlığı sona ermiş olur; fakat yine medrese usulü ders vermeye devam eder, evine giden ziyaretçilerine vaaz eder u nasihat verir.

Molla Huni, gezmeyi çok seven birisidir. Gençliğinden şimdiye kadar Elazığ, Bingöl ve Diyarbakır’ın her tarafını sayısız defa ziyaret eder. Bazen de batı taraflarına gider ve bir müddet kaldıktan sonra geri döner. Sehayatlerini genellikle tren ile yapar ve tren seyahatinin kendisine daha rahat geldiğini söyler. Molla Huni, halen Beyhan’da yaşamakta ve hayatını ilim ve irşad ile geçirmektedir.

1.5. Dini ve Edebi Şahsiyeti

Molla Muhammed Ali Huni, iki büyük şahsiyet üzerine dini ve edebi şahsiyetini inşâ etmiştir. Dini şahsiyeti Bediüzzeman Said-i Nursi’nin, edebi şahsiyeti de Molla Ahmed-i Hasi’nin etkisi altındadır. Molla Huni, gittiği her yerde ve her sohbetinde mutlaka bu iki ismi anar ve bunlarla olan irtibatını uzun uzun anlatır.

Molla Huni, Said-i Nursi’yi iki defa ziyaret eder. İlkinde henüz 27 yaşında iken yola koyulur ve Isparta’da Bediüzzeman Said-i Nursi’yi görür, kendisi ile konuşur, sohbetinde yer alır ve bu nedenle kendisini Bediüzzeman’ın bir talebesi olarak görür. Molla Huni, Said-i Nursi hakkında, Said-i Nursi Kasidesi adında muhtelif bir kaside de yazar. 1969 yılında yazılan ve 20 beyitten oluşan bu kasidede Molla Huni, Said-i Nursi ve Risaleleri över ve kendisini de Risale-i Nur talebesi olarak zikreder. Huni bu kasidede; Said-i Nursi’yi son müceddit olarak zikreder, Risale-i Nur’u Kur’an’ın bir nuru olarak görür, imanın kurtuluşu için Risalelerin okunmasını ve tatbik edilmesini elzem görür.

*Teriqet niyu heqiqet u, ‘eşiret niyu şeri’et u
Ennu rahar Qur’an vetu, tu vên Bedi’uzzemani (k. 2/18)*

“Tarikat değil hakikattir, aşiret değil şeriattır
Bu Kur’an’ın bir yoludur, gel gör Bediüzzeman’ı

*Heci Mehmed ‘Eli ništa, von mı rêçê nur tepişta
Qesidê xu pê nur pišta, tu vên Bedi’uzzemani (k. 2/20)*

Hacı Muhammed Ali der, ben nurun halkasına tutundum
Kasidemi nur ile sardım, gel gör Bediüzzeman’ı”

Molla Huni, Kur’an’ı ve sünneti kendisine rehber edinir ve takip eder, kendisini ehl-i sünnet ve’l-

cemaat görür. Hangi milletten olursa olsun herkesi İslam ümmetinin bir parçası olarak kabul eder.

*Homay nivon tı kom millet, Homay nivon tı kom dewlet
Person tı kom din u ummet, bib'yo ummet ehli sunnet (m. 6/86)*

“Allah demez hangi millettensin, Allah demez hangi devlettensin
Dinin ve ümmetin nedir diye sorar, ehli sünnet ümmeti ol”

Molla Huni şiirlerinde her zaman İslamiyet'in hakikatlerinden, din ve imandan bahseder. Kendisi ittihad-ı İslam fikrini benimser ve bütün İslam devletlerini bir görür.

*Dewleta zaf pil ennu dinu, ennu din ma setiş ninu
Ennu din ma rutış ninu, pê din dewlet qesyu kinu (m. 6/84)*

“En büyük devlet bu dindir, bu dinimiz kıyas edilemez
Bu dinimiz satılamaz, devletin dini ile kin olamaz”

Molla Huni, bir taraftan bütün müslümanları aynı bayrak altında ve aynı devlet olarak görür diğer taraftan da halkı fitneye karşı uyarır.

*Dışmenon din xu xemelna, pê pero din ma bedelna
Pê fendo 'eqil 'edelna, melmekêt Zazo zedelna (m. 6/182)*

“Düşmanlar dinlerini süsledi, dinimizi para ile değiştirdi
Türlü oyunlarla aklımızı aldı, Zazaların memleketini zedeledi”

Molla Huni, edebi yönüyle Ahmed-i Hasi'nin etkisi altında kalmıştır. Ahmed-i Hasi, Zaza edebiyatının ilk yazarıdır. 19. yüzyılın sonun yazdığı mevlit, Zaza edebiyatının ilk kitabı olarak kabul edilir. Molla Hasi'nin yazdığı bu mevlit, yayımlandıktan kısa bir süre sonra Zazaların yaşadığı coğrafyada yayılır. Molla Huni de henüz medrese talebesi iken Molla Hasi'nin adını duyar. Yine Molla Huni'nin ifadesine göre babası Molla Hüseyin, Molla Hasi'nin mevlidini ezbere okurdu.

Molla Huni, Diyarbakır'da medrese eğitimi alırken, bir gün yola koyulur ve Molla Hasi'yi görmeye gider. Molla Hasi'nin köyüne gider, kendisini ziyaret eder ve mevlidinden bir nüsha ister. Molla Hasi'nin yanında mevlidin basılı nüshası bulunmaz ve temin etmesi için komşu köyde bulunan Molla Ahmet'e gönderir; fakat Molla Huni oradan da eli boş döner ve mevlidi alamaz. Molla Hasi, Molla Huni'nin çok üzülüğünü görünce yanına çağırır, sırtını sıvazlar ve ezberden bir şeyler okur ve şöyle der; “İnşallah sen de bir gün bir mevlid yazarsın ve Zazaların bir şairi olursun.” Molla Huni, Zazaca yazım kabiliyetini Molla Hasi'nin bu duasına bağlar ve bu duanın makbul olduğunu ve bu yüzden Allah'ın ona Zazaca yazmayı nasip ettiğini söyler.

2. Molla Muhammed Ali Huni'nin Elyazmaları ve Eserleri

Molla Muhammed Ali Huni, klasik Zaza edebiyatı yazarları arasında en velut yazar olarak bilinir. Klasik Zaza edebiyatında en fazla eser sahibi olan Molla Huni'nin ne yazık ki şimdiye kadar mevlit ve birkaç kasidesi dışında diğer eserleri yayınlanmadı (Karabeyeser, 2023, s. 54). Molla Huni'nin eserleri tertipli ve nizami değildir, muhtelif bir divan hüviyeti de taşımaz. Molla Huni'nin tüm kaside ve gazellerini bir araya getirilip Huni Divanı olarak isimlendirdik. Huni'nin divanı dışında sekiz mevlit ve bir de Elli Rehber Peygamber adlı eserleri bulunmaktadır.

Molla Huni'nin elyazmaları içerisinde Zazaca olmayan iki eser bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Feryad-ı Andelib isimli Türkçe bir kasidedir. Huni, bu kasideyi 1982 yılında Sofi Cuma Güzel'in vefatından sonra yazmıştır. Huni, bir de Arapça bir mevlit üzerinde çalışmış olup bu eser de yedi

sayfadan oluşmaktadır. Mevlidin yazıldığı tarih ve mevlidin ismi eser üzerinde yer almazken, müsvedde mahiyetinde bir kağıda yazıldığı görülmektedir. Molla Huni, bu mevlidi yazma sebebi olarak, bazı seydaların “Molla Huni, Zazaca ve Kur’an dışında bir şey bilmez” sözüne içlenerek yazdığını ifade etmektedir.

2.1. Huni Divanı

Huni Divanı’nda yirmi şiir yer almakta olup toplam bin 121 beyitten oluşmaktadır. En kısa şiir 20 en uzun şiir ise 245 beyitten meydana gelmektedir. Divandaki ilk şiir 1967 tarihinde yazılmış olup ilk elyazması eser ile son eser arasında yaklaşık yarım asırlık bir zaman dilimi bulunmaktadır.

Molla Huni, ilk dönem yazdığı tüm şiirlerini sayfa numarası vererek 1’den başlayarak 46’ya kadar sıralamıştır. Her sayfanın üst kısmında sayfa numarası yer almakta olup, şiirlerin yazım tarihine göre bir düzen yer almamaktadır. Daha çok konu ve içerik uyumuna göre bir taksim yapılmıştır. Huni, tüm eserlerini varaklar şeklinde yazmıştır. Her birkaç şiirini bir araya getirip bir kapak hazırlamış ve kapak üzerinde hem şiirlere ait bilgilere yer vermiş hem de kendi ismi ile beraber tarih düşmüştür. Bu ilk dönem şiirlerinin kapaklarını Osmanlıca hazırlarken, yakın dönemde yazdığı şiirlerde ise Zazaca ifadeler kullandığı görülmektedir. Bu çalışmada; Molla Huni’nin bu ilk dönem şiirleri kendisinin sıraladığı tarzda ele alındı ve yakın dönemdeki diğer şiirleri ise yazım tarihine göre sıralandı.

2.1.1. Uyanık Gönül, Tevhid ve Kabir Kasideleri

Molla Huni, ilk dönem yazdığı şiirlerini 1’den başlayarak 46’ya kadar sıralamış ve bunun ilk 13 sayfasında ise yazmış olduğu ilk mevlit eseri yer almaktadır. Bu nedenle kasideler 14. sayfadan itibaren başlamaktadır. Kasidelerin başladığı 14. sayfa kapak olarak hazırlanmış ve kapak üzerinde Osmanlıca şu ifadeler yer almaktadır: “Zazaca Uyanık Gönül, Tevhid ve Kabir Kasideleri / Elaziz Palu Kazası, Hun-Beyhani Beldesinden Hacı-Hoca Muhammed Ali Öztürk / 1975”. Molla Huni her ne kadar kapak sayfası üzerinde belirli bir tarih yazmış olsa da her kasidenin bitişinde o kasideye ait yazım tarihi de ayrıca belirtmiştir.

2.1.1.1. Uyanık Gönül Kasidesi (Qesideya Zerra Haya)

Uyanık Gönül Kasidesi, 40 beyitten oluşmakta olup kasidenin sonunda yazım tarihi olarak 1975 yılı düşülmüştür. Kaside elyazması nüshada 15. ve 16. sayfalarda yer almaktadır. Şair bu kasidede kendisi ile konuşur gibi hasbihal etmektedir. Şair nefsin zulmüne karşı, ibadet ve taat ile karşı konulmasını arzu etmektedir. Şair ayrıca insanın nefsinin kölesi olmaması için ikaz etmekte ve insanın Rabbini unutmamasını, O’na her daim ibadet etmesini istemektedir.

2.1.1.2. Tevhid Kasidesi (Qesideya Tewhid)

Tevhid Kasidesi, 33 beyitten oluşmakta olup 1974 yılında kaleme alınmıştır. Elyazması metinde 17. ve 18. sayfalarda yer almaktadır. Molla Huni bu şiirde, insanın imanını kemale erdirmesini, şeytandan da uzak durmasını istemektedir. Ayrıca şiirde Allah’ın birliğinden, kitap ve sünnetten, taat ve ibadetten söz edilmektedir.

2.1.1.3. Kabir Kasidesi (Qesideya Qebra Tari Qebra Xuri)

Kabir Kasidesi, 20 beyitten meydana gelmiş olup 1967 tarihinde yazılmıştır. Kaside tek sayfadan ibaret olup, 19. sayfada yer almaktadır. Molla Huni’nin ilk şiirlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Kaside kabir tasviri ile başlamakta, kabrin karanlık ve dar bir yer olduğu tarif edilmektedir. Şair ayrıca şiirde Sırat Köprüsünden de bahsetmektedir. Şiirin esasının İslamın beş şartından oluştuğu söylenebilir (Karabeyeser, 2024, s. 32).

2.1.2. Saidi Nursi, Kerbela Vakası, Hz. Peygamber ve İman Akidesi Kasideleri

Bu dört şiir aynı varakta yer almaktadır. Varak 20. sayfadan başlamakta olup, bu sayfa kapak şeklinde hazırlanmıştır. Yine kapak üzerinde Osmanlıca “Zazaca Saidi Nursi, Kerbela Vakası ve İman Akidesi / Elaziz Palu Kazası, Hun-Beyhani Beldesinden Hacı-Hoca Muhammed Ali Öztürk / 1969-1970-1971” ifadesi yer almaktadır.

2.1.2.1. Said-i Nursi Kasidesi (Qesideya Seidi Nursi)

Said-i Nursi Kasidesi, 21. sayfada olup, tek sayfadan oluşmakta ve 20 beyitten müteşekkildir. Şiirin yazım tarihi olarak 1969 yılı not düşülmüştür. Molla Huni bu kasidede kendisini Said-i Nursi'nin bir talebesi olarak zikretmekte, kasidede Risale-i Nur'un ehemmiyetinden ve iman hakikatlerinden söz etmektedir.

2.1.2.2. Kerbela Vakası (Weq'ê Kerbela Hesen u Huseyn)

Elyazması metnin 22. sayfası Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin için kapak olarak hazırlanmıştır. 23. sayfa Kerbela Vakası Hasan ve Hüseyin Kasidesi şeklindedir. Kaside toplam 20 beyitten oluşmakta olup Molla Huni bu kasidede, Hz. Peygamberin torunları olan Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in hayatından ve şehadetlerinden söz etmektedir.

2.1.2.3. Hz. Peygamber Kasidesi (Qesideya Hz. Pêğember)

Hz. Peygamber Kasidesi, 24. sayfada yer almakta olup, 20 beyitten oluşmaktadır. Bu kasideye ehl-i beyt ile ilgili olan kasidelerin arasında yer verilmiştir. Yazım tarihi olarak 1972 yılı not düşülmüş olup kasidede Hz. Peygamber'e duyulan sevgi dile getirilmektedir.

2.1.2.4. Kerbela Vakası Hz. Hasan (We'qê Kerbela Hezret Hesen)

Kerbela Vakası Hz. Hasan şiiri, 25. sayfada yer almakta olup, 20 beyitten oluşmakta ve yazım tarihi olarak 1970 ifadesi yer almaktadır. Şiirde Hz. Hasan'ın hayatına kısaca değinilmekte, halifelik dönemi anlatılmakta, karısının elinden zehirlenmesi ve vefat etmesi yer almaktadır.

2.1.2.5. Kerbela Vakası Hz. Hüseyin (Weq'ê Kerbela Hezret Huseyn)

Elyazması metnin 26. sayfası yine bir kapak olarak hazırlanmış ve üzerinde Osmanlı Türkçesi ile Kerbela Vakası ifadesi yer almakta ve 1970 tarihi yer almaktadır. Kerbela Vakası Hazreti Hüseyin şiiri ise 27. sayfada bulunmakta ve 30 beyitten oluşmaktadır. Şiirde Hz. Hüseyin'in doğumu, hayatı kısaca anlatılmakta ve Kerbela'da diğer müslümanlarla birlikte şehit edilmesinden bahsedilmektedir.

2.1.2.6. İman Akidesi ('Eqidê İman 'Eqidê İslam)

İman Akidesi şiiri, 29. ile 31. sayfalar arasında yer almaktadır. Bu bölümün en uzun şiiri İman Akidesi şiiri olup 66 beyitten oluşmaktadır. Akaid, İslamiyet'in ana kaideleri olup hükümleri herkes içi bağlayıcı bir konumdadır (Kılavuz, 1989, s. 212). Akide metinleri, İslamiyet'in usul ve esasları ile ilgilidir. İslam akidesi, medreselerde önemli bir yere sahip olup ders şeklinde okutulmaktadır. Zazaca yazılan ilk akidename, Şeyh Muhammed Ensari tarafından yazılan Doğru Yol (Raro Raşt) isimli eserdir. Bu eser medrese koşullarında yazılmış ve yine medrese talebeleri için bir ders kitabı hüviyetini almıştır (Zilan, 2021, s. 67).

Molla Huni'nin kaleme almış olduğu akidename, manzum bir eserdir. Molla Huni bu eserinde İslam'ın beş şartına, imanın altı şartına, Allah'ın zâtî ve subûtî sıfatlarına, dört kutsal kitaba, dört büyük meleğe, Hz. Peygamber'in hanımlarına ve birçok hususa yer vermektedir.

2.1.3. Zazaca Hikmet ve Edebiyat

Bu varakta iki kaside yer almakta ve 32. sayfa kapak şeklinde hazırlanmış olup üzerinde şu ifade yer almaktadır: “Zazaca Hikmet ve Edebiyat / Elaziz Palu Kazası, Beghani Beldesinden Hacı-Hoca Muhammed Ali Öztürk / 1971”

2.1.3.1. Zazacanın Hikmeti (Hikmêt Zazaki)

İlk şiir Zazacanın Hikmeti başlığı ile yazılmış olup ve 40 beyitten oluşmaktadır. Şiir 33. ve 34. sayfalarda yer almakta ve çoğunlukla hamd ve şükür, taat ve ibadet konuları üzerinde durulmaktadır.

2.1.3.2. Zazaca Edebiyat (Edebiyat Zazaki Neqışnayo Pê Naki)

İkinci şiir Zazaca Edebiyat başlığını taşımakta ve 35. ile 39. sayfalar arasında yer almaktadır. Şiir 132 beyitten oluşmakta ve 1971 yılında yazılmıştır. Şiirde nasihat konusu ön plana çıkmaktadır.

2.1.4. Uhud Gazası (Weq'ê Kuy Uhud Wefat Hemzi)

Uhud Gazası ayrı bir bölüm şeklinde yazılmıştır. Elyazması metnin 40. sayfası kapak gibi hazırlanmış ve üzerinde; “Zazaca Uhud Gazası / Elaziz Palu Kazası, Hun Beldesinden Hacı-Hoca Muhammed Eli / 1972” yazılmaktadır. 81 beyitten oluşan bu kaside 41. sayfada başlayıp 43. sayfada bitmektedir. Molla Huni bu şiirde önce Uhud Savaşından bahsetmekte ve sonra da Vahşi tarafından Hz. Hamza'nın şehit edilmesi ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır.

2.1.5. Munacaat, Mekke, Medine Kasideleri

Çekirgenin Sesi, Mekke ve Medine Kasideleri peş peşe gelmektedir. Bu üç kaside için herhangi bir kapak hazırlanmamış olup bunlar Uhud vakası şiirinden sonra yer almaktadır.

2.1.5.1. Çekirgenin Sesi Muhammed Ali'nin Münacaatı (Vengi Meli Munacat Muhammed Eli)

Çekirgenin Sesi Muhammed Ali'nin Münacaatı şiiri 44. sayfada yer almaktadır. Bu kaside 1974 yılında yazılmış olup 22 beyittir. Molla Huni bu şiirinde büyük zatların, mübarek gün ve gecelerin, taat ve ibadetin hatrına af dilemektedir.

2.1.5.2. Mekke Kasidesi (Qesideya Mekki)

Mekke Kasidesi, 45. sayfada yer almaktadır. Şiir 25 beyitten oluşmakta ve 1976 tarihinde telif edilmiştir. Mekke, Hz. Peygamber'in dünyaya geldiği ve hayatının ilk safhasını burada yaşadığı yönüyle önemli bir yere sahiptir. Molla Huni de Mekke'yi bu yönüyle ve kutsallığıyla dile getirmektedir.

2.1.5.3. Medine Kasidesi (Qesideya Medina)

Medine Kasidesi, ilk dönem elyazmalarının son sayfası olan 46. sayfada yer almaktadır. Bu kaside de 25 beyitten oluşmakta ve 1976 yılında yazılmıştır. Mekke bahsinin geçtiği yerlerde Medine bahsi de mutlaka geçmektedir; iki kutsal belde genelde beraber anılmaktadır. Molla Huni de bu şiirinde Hz. Peygamber'in Medine hayatından, bu kutsal beldenin ehemiyetinden söz etmektedir.

2.1.6. Yusuf ile Züleyha Hikayesi (Heketê Yusuf u Zelixa)

Molla Huni'nin elyazmaları içerisinde en çok bilinen eserlerinden biri kuşkusuz Yusuf ile Züleyha mesnevisidir. Bu mesmevi 12 sayfadan oluşmakta olup ilk sayfası kapak olarak hazırlanmıştır. Kapağın üst kısmında “ehsenu'l-kasas” ifadesi yer almakta ve “sözlerin en güzeli” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu ifadenin alt kısmında Osmanlıca, “Zazaca, Yusuf ile Zuleyha / Elaziz Palu Hun Kasabasından, Hacı-Hoca Muhammed Ali Öztürk / 1982” ifadesi yer almaktadır. Sayfanın en alt kısmında ise Molla Huni'nin bir fotoğrafına yer verilmektedir.

Elyazması eserin ikinci sayfasının üst kısmında “Yusuf ile Züleyha Hikayesi” ifadesi bulunmaktadır. Sonrasında ise mesnevi başlamakta olup toplam 153 beyittir. Elyazması eserin sonunda ise dipnot şeklinde bir paragraflık bir ifade yer almakta ve Molla Huni burada bu hikayeyi yazma sebebine değinmektedir. Molla Huni bu şiirinde Hz. Yusuf’un hayat hikayesine ve Züleyha’nın aşkını anlatmaktadır. Şiirin başlangıcı Hz. Yusuf’un görmüş olduğu rüya ile başlamakta ve sonrasında kuyuya atılması, esir pazarında satılması, Züleyha’nın kendisine iftira atması ve zindana düşmesi, zindandan çıkması ve vezir olması sırayla anlatılmaktadır.

Yusuf ile Züleyha’nın aşkı diğer milletlerin edebiyatlarında da geniş bir şekilde yer almaktadır. Özellikle Arapça, Farsça, Urduca, Türkçe ve Kürtçe dillerinde bu konu üzerine oldukça geniş bir edebiyat literatürü bulunmaktadır.

2.1.7. İnsan Hayatı İnsan Mematı (Heyat İnsan Memat İnsan)

İnsan Hayatı İnsan Mematı şiiri kapak ve yedi sayfadan oluşmaktadır. Kapak yazısı yine diğer yazılarda olduğu gibi Osmanlıca yazılmış olup üzerinde; “Zazaca İnsan Hayatı ve İnsan Mematı / Tanzim eden Elaziz Palu (Hun) Beyhan Kasabasından Hacı-Hoca Muhammed Ali Öztürk / 1983” ifadesi yer almaktadır. Kapak üzerinde ayrıca Molla Huni’ye ait bir fotoğraf da bulunmaktadır. Molla Huni’nin bu şiiri 84 beyitten oluşmakta ve metnin sonunda Türkçe bir ifade de yer almaktadır.

2.1.8. Hazreti Süleyman ile Belkıs Hikayesi (Heketê Hezret Suleyman u Belqıs)

Haz. Süleyman ve Belkıs Hikayesi, kapak ile beraber sekiz sayfadan oluşmaktadır. Molla Huni, kapak yazısında Neml Suresinin 30. ayetinin bir bölümü olan “innehu min Suleymane” kısmına yer vermektedir. Molla Huni ilk defa bu şiiri ile artık Osmanlıca kapak yazılarına yer vermeyi bırakıp kapak yazılarını da Zazaca hazırlamaya başlamıştır. Kapak yazısında Zazaca; “Zazaca nazm ile Hazreti Süleyman ile Belkıs hikayesi, Muhammed Ali Huni’nin kalemiyle, Hicri-1414, Miladi-1993” ifadesi yer almaktadır. Molla Huni, elyazması metnin birinci sayfasının üst kısmında Neml Suresinin 30. Ayetinin tamamını verdikten sonra şiir metnine geçmektedir.

Haz. Süleyman ile Belkıs hikayesinde 104 beyit bulunmakta ve metnin sonunda yine Zazaca bir ifade yer almaktadır. Molla Huni daha önceki şiirlerinde metin sonundaki açıklamaları da Osmanlıca yaparken bu şiir ile beraber artık bunları da Zazaca yazmaya başlamıştır. Molla Huni metnin sonundaki bu açıklamada, Haz. Süleyman ile Belkıs hikayesini Kur’an’ın ayetleri ışığında yazdığını söylemekte ve Zazacayı toplum nezdinde bilinir kıldığını ifade etmektedir. Molla Huni bu şiirinde önce Haz. Süleyman’ın da babası olan Hz Davut’tan ve onun hayatından söz etmekte ve sonrasında Haz. Süleyman’ın hayatı, saltanatı, hükümdarlığı, Seba Melikesi olan Belkıs’tan ve onunla olan münasebetinden söz etmektedir.

2.1.9. Seyda Molla Bahri’nin Vefatı (Wefat Seyda Mela Behri)

Seyda Molla Bahri’nin Vefatı şiiri kısa bir şiir olup kapakla beraber üç sayfadan oluşmaktadır. Kapak kısmında, “Seyda Molla Bahri’nin Vefatı Rahmetullahi Aleyhi” yazısı yer almakta ve kapağın alt kısmında da iki Zazaca beyit bulunmaktadır. Şiirde vefatı nedeniyle hakkında mersiye yazılan Seyda Molla Bahri Tunç olup, Elazığ’ın büyük alimlerinden biridir. Molla Bahri’nin 2014 yılında vefat etmesinin ardından bu şiir yazılmıştır. Molla Huni’nin bu şiiri 33 beyitten meydana gelmekte ve Molla Huni şiirde, Seyda Molla Bahri’nin vefatı nedeniyle duyduğu üzüntüyü ve onun ne kadar büyük bir alim olduğunu dile getirmektedir.

2.1.10. Bahar Çiçeği (Vilê Wesar)

Bahar Çiçeği, Molla Huni’nin son dönem şiirlerinden biridir. Bu şiir için herhangi bir kapak

hazırlanmamıştır. Metinde her ne kadar yazım tarihi bulunmasa da Molla Huni şiirdeki bir beyitte yaşının 87 olduğunu belirtmektedir. Molla Huni'nin doğum tarihini 1929 veya 1930 olarak göz önünde bulundurduğumuzda bu şiirin 2016 veya 2017 yılında yazıldığı anlaşılmaktadır.

Bahar Çiçeği şiirinin ilk sayfasında umumi konulardan bahsedilmekte ve sonraki sayfalarda ise kişilerin birbirine karşı olan sorumlulukları ele alınmaktadır. Şiir baştan sona bir nasihatname niteliğinde olup insanların birbiri ile olan münasebetlerindeki hukuka değinilmektedir. Anne ve babanın hakkı, kadın ve kocanın birbirlerine karşı hakları, baba ve çocuklarının birbirleri ile aralarındaki hakları, kardeşlerin arasındaki haklar ve buna benzer şekilde insanların birbirine karşı mesuliyetleri ve haklarından söz edilmektedir. Molla Huni'nin divanındaki şiirler arasında en uzun şiir Bahar Çiçeği olup, bu şiir toplam 245 beyitten oluşmaktadır.

2.2. Mevritler

Arapça bir kelime olan mevlit, “v,l,d” kökünden gelmektedir; özellikle Hz. Peygamber'in doğumu için tertip edilen törenlere verilen isimdir (Köksal, 2011, s. 20). Mevlit kelimesi ayrıca Hz. Peygamber'in doğumu, doğum anı, doğduğu yer anlamlarında da kullanılmaktadır (Pekolcay, 2016, s. 16-17).

Molla Muhammed Ali Huni, toplam sekiz Zazaca mevlit yazmıştır. Ayrıca elyazmaları içerisinde bir eksik mevlit ve bazı müsvedde sayfalar da bulunmaktadır. İlk mevlidini 1970 yılında yazan Molla Huni, son mevlidini ise 2025 tarihinde kaleme almıştır. Altı mevlitte yazım tarihi yer alırken, iki mevlitte ise tarih düşülmemiştir. İlk yazılan mevlitte bölüm başlıkları yer alırken, diğer mevlitler herhangi bir başlık ile bölünmemiş; fakat salavat beyiti ile bölümlerin nerede bittiği ve nerede yeni bölümün başladığı bilinmektedir. İlk iki mevlitteki kapak yazıları Osmanlıca hazırlanırken, diğer mevlitlerin kapak yazılarının da Zazaca hazırlandığı görülmektedir. Ayrıca yedi mevlitte kapak sayfası bulunurken, sadece bir mevlitte kapak sayfası yer almamaktadır.

Molla Huni, genellikle kapak sayfalarında dibace beyitlerine yer vermektedir. Bu beyitlerde, mevlidin ehemmiyetinden söz etmekte ve mevlitlere önem verilmesini istemektedir. Mevlitlerle ilgili bir diğer husus ise dört mevlidin isminde Zazaca kelimesinin yer almasıdır. Bu da Molla Huni'nin Zazaca kelimesini ne kadar önemseydiğini ve değer verdiğini göstermektedir. Bütün mevlitlerin toplamında binin üzerinde beyit yer almaktadır. Molla Huni'nin bazı mevlitleri ilk defa bu çalışma ile ele alınmış ve bilinirlikleri sağlanmıştır.

2.2.1. Peygamberin Mevlidi (Mewlid Pêğembêr)

Molla Huni, ilk mevlidini 1970 yılında kaleme almıştır. 46 sayfadan oluşan ilk dönem elyazma eserlerinin ilk 13 sayfasında bu mevlidin metni yer almaktadır. Kapak üzerinde Osmanlıca, “Zazaca mevlit, Mi'rac ve Nebi'nin vefatı / Elaziz'in Palu Kasabası, Hun/Beyhani Beldesinden / Hacı-Hoca Muhammed Ali Öztürk / 1970” ifadesi yer almaktadır.

Molla Huni'nin yazmış olduğu sekiz mevlit içerisinde en fazla bilineni ve meşhur olanı, bu ilk yazılan mevlittir. Bu mevlit hem halk arasında daha fazla yayılmış hem de akademik çalışmalarda daha fazla üzerinde durulmuştur. Bu ilk mevlit beş bölümden oluşmaktadır, başta “Peygamber'in Çocukluğu” bölümü daha sonrasında bu mevlide dahil edilmiş ve Molla Huni'nin ifadesine göre bu aynı zamanda Zazaca yazdığı ilk metindir. Kapak sayfasından sonra ikinci sayfa “Peygamber'in Mevlidi” bölümü ile başlamaktadır. Bu bölümden sonra dua, Miraç ve Hz. Peygamber'in vefatı ile ilgili bölümler gelmektedir. Molla Huni tarafından 1970 tarihinde yazılan ve beş bölümden oluşan bu mevlitte toplam 256 beyit yer almaktadır.

2.2.2. Zazaca Mevlit (Mewlid Zazaki)

Molla Huni ikinci mevlidini 2005 yılında yani ilk mevlidinden 35 yıl sonra kaleme almıştır. Kapak sayfası ilk mevlitte olduğu gibi Osmanlıca ile hazırlanmış ve kapak üzerinde, “Zazaca Mevlidi Şerifi Munif / Yazan Elaziz Palu Hun Beldesi sakinlerinden Muhammed Ali Öztürk / 2005” ifadesi yer almaktadır. Mevlidin ikinci sayfasında dört beyit yer almakta ve dibace hüviyetindedir. Molla Huni bu beyitlerde Zazacanın güzelliğinden bahsetmekte ve Zazaca yazmanın önemine değinmektedir.

Elyazması metnin üçüncü sayfasından itibaren mevlit metni başlamakta ve metinde herhangi bir bölüm başlığı bulunmamaktadır; fakat salavat beyitinden bölümün nerede bittiği ve yeni bölümün nereden başladığı bilinmektedir. Mevlitte salavat beyitleri hariç 91 beyit yer almaktadır. Mevlit metni toplam dokuz sayfadan oluşmakta olup mevlidin sonunda ilk mevlitte de yer alan ve 15 beyitten oluşan dua bölümü olduğu gibi bu mevlitte de yer almaktadır.

2.2.3. Zazaca Mevlit (Mewlido Zazaki)

Molla Huni, üçüncü mevlidini 2011 yılında yazmıştır. Elyazması metnin ilk sayfası yine kapak olarak hazırlanmış ve kapak yazısı Zazaca ifadelerden oluşmaktadır. Kapak üzerinde, “Zazaca Mevlit, Peygamberimizin Mevlidi, Muhammed Ali Huni'nin kalemiyle, 1432” ifadesi yer almaktadır. Molla Huni'nin yazmış olduğu mevlitler içerisinde nazım şekli olarak murabba tarzında yazılan tek mevlittir.

Molla Huni, ikinci sayfadan itibaren mevlit metnine geçmiş ve yine bölüm ayırımı olmadan mevlidini yazmıştır. Toplam 112 beyitten oluşan bu mevlidin sonunda bir sayfa daha yer almakta ve mevlidin yazım tarihi hakkında bilgi verilmektedir.

2.2.4. Nebi'nin Mevlidi (Mewlidi Nebi)

Molla Huni, dördüncü mevlidini 2013 yılında yazmıştır. İlk sayfa kapak sayfası olarak hazırlanmış ve üzerinde Zazaca, “Bu Zazaca mevlit Muhammed Ali Huni'in kalemi ile Hicri 1434'te yazılmıştır” ifadesi bulunmaktadır. Kapak üzerinde dibace mahiyetinde üç beyit yer almaktadır. Mevlit metni ikinci sayfanın başında yer alan “Mevlidi Nebi Aleyhisselam” başlığından sonra başlamaktadır ve mevlit 99 beyitten müteşekkildir. Mevlidin sonundaki sayfada bir dörtlük yer almakta ve burada da mevlit övülmektedir.

2.2.5. Zazaca Mevlidi Şerif (Zazaki Mewlidi Şerif)

Molla Huni, beşinci mevlidini 2014 yılında yazmıştır. Kapak yazısında, “Zazaca mevlidi şerif / Muhammed Ali Huni'nin kalemiyle / 2014” ifadesi yer almaktadır. Molla Huni'nin önceki mevlitlerinde genellikle kapak sayfalarında dibace beyitleri yer alırken, bu mevlit kapağında herhangi bir beyit yer almamakta ve bir sonraki sayfadan da mevlit metni başlamaktadır. Mevlit salavat beyiti hariç 141 beyitten meydana gelmekte ve toplam dokuz sayfadan oluşmaktadır. Ayrıca önceki mevlitlerde olduğu gibi bu mevlitte de bölüm başlıkları yer almamaktadır.

2.2.6. Zazaca Mevlit (Mewlid Zaza)

Molla Huni'nin yazdığı altıncı mevlittir. Kapak yazısında, “Zazaca mevlit / Muhammed Ali Huni'nin kalemiyle” ifadesi yer almaktadır. Kapakta mevlidin telif edildiği tarih bilgisi yer almamaktadır. Toplam 111 beyitten oluşan bu mevlidin dua kısmında sadece iki beyit yer almakta ve muhtemelen eksik bırakılmıştır.

2.2.7. Fahri Alemin Mevlidi (Mewlidi Fexri 'Elem)

Molla Huni'nin kaleme almış olduğu yedinci mevlit olup, kapak sayfası bulunmamakta ve mevlit metni ile başlamaktadır. Ayrıca mevlit metninde telif edildiği tarih ile ilgili de bir bilgi bulunmamaktadır. Bu mevlit altı sayfadan ve 97 beyitten meydana gelmekte olup mevlit bölümleri ayrılmamış ve salavat beyiti ile devam edilmiştir.

2.2.8. Hazreti Peygamber'in Mevlidi (Mewlid Hezret Pêğembêr)

Molla Huni'nin kaleme almış olduğu son mevlit olup 2025 yılında telif edilmiştir. Mevlidin ilk sayfası kapak olarak hazırlanmış ve üzerinde Zazaca ifadelerle; "Bu Zazaca mevlit Allah'ın aylarından Receb-i şerif ayının bir hediyesidir / Hz. Peygamberin hem ruhani hem de cismani hayatıdır / Molla Hüseyin'in oğlu Muhammed Ali Huni el-Fahrani / 2025" yazmaktadır. Ayrıca kapak üzerinde dibace olarak altı beyit yer almaktadır. Mevlit kapakla birlikte 16 sayfadan oluşmakta, herhangi bir bölüm başlığı bulunmamakta ve toplam 114 beyitten oluşmaktadır.

2.3. Elli Rehber Peygamber (Poncas Pêğembero Mu'ellim)

Peygamberlerin hayatını konu alan eserler, kısas-ı enbiya olarak bilinmektedir. Kur'an'da peygamberliği ihtilafı olarak görülen üç peygamber ile beraber toplam 28 peygamberin ismi geçmektedir. Kur'an bazı peygamberlerin hayat hikayelerinden uzun uzun bahsederken bazılarını ise kısaca değinmektedir. Kur'an'da adı geçen veya hayatına yer verilen peygamberler daha çok ders ve ibret almak için zikredilmektedir (Şahin, 2022, s. 494).

Molla Muhammed Ali Huni, Elli Rehber Peygamber adlı eserinde elli peygamberin hayat hikayesine yer vermektedir. Molla Huni, bunları rehber olarak görmekte, hanif inancına mensup olarak tarif etmekte ve bunları İslam dininin bir meşalesi olarak görmektedir. Molla Huni'nin inancına göre Hz. Adem'den başlayarak hangi peygamber gelmişse bunların hepsi İslamiyet dini üzerine itikat etmiş, İslam dini için bir yol açmış ve kendi hayatlarını da bu doğrultuda idame etmişlerdir.

Molla Huni'nin kaleme aldığı Elli Rehber Peygamber eseri dört varaktan oluşmaktadır. Her varakta 16 sayfa bulunmaktadır. Sadece son varakta bir sayfa kullanılmamış olup bu yüzden toplam 63 sayfa yer almaktadır. Elyazması eserin ilk iki sayfası kapak gibi hazırlanmış ve ilk kapağın üzerinde Zazaca olarak; "Peygamberlerin hayatından seçilmiş örnekler / Hicri-1434 / Muhammed Ali Huni'nin kaleminden / 2013" ifadesi yer almaktadır. Metnin ikinci sayfası yine kapak olarak görülmekte ve Zazaca olarak, "Hz. Adem safi (seçkin dost)'nin zamanından ahir zaman dini İslam'a kadarki bu elli rehber peygambere Allah'tan salavat, bizden selam / Hz. Adem safiden kıyamet gününe kadar bu elli rehber peygamber, bu İslam dini devam etmektedir" yazmaktadır. Ayrıca ilk kapaktaki müellif ve tarih bilgisi bu sayfa üzerinde de tekrar etmiştir.

Elyazması metnin üçüncü sayfasında "Elli Rehber Peygamber" başlığı yer almakta ve on beyitte hayatı ele alınan elli peygamberin ismi zikredilmektedir. Daha sonrasında ise Hz. Adem'e ait bölüm başlamakta ve kronojik olarak diğer peygamberlerin hayatına yer verilmektedir. Molla Muhammed Ali Huni, Elli Rehber Peygamber adlı eserinde şu peygamberlerin hayatına yer vermektedir: Hz. Adem, Hz. Şit, Hz. Enuş, Hz. Kaynan, Hz. Mehlail, Hz. Yerd, Hz. İdris, Hz. Mettuşelah, Hz. Lemek, Hz. Nuh, Hz. Erfehşed, Hz. Şalîh, Hz. 'Abîr, Hz. Falîğ, Hz. Erğu, Hz. Saruğ, Hz. Nahur, Hz. Hud, Hz. Salih, Hz. İbrahim, Hz. İsmâ'il, Hz. İshak, Hz. Lut, Hz. Ya'kub, Hz. Yusuf, Hz. Eyyub, Hz. Zulkifl, Hz. Şu'ayb, Hz. Musa, Hz. Harun, Hz. Yuşa, Hz. Kalîb, Hz. Hezkil, Hz. Hızır, Hz. İlyas, Hz. Elyase, Hz. Yunus, Hz. Şemuyel, Hz. Davud, Hz. Suleyman, Hz. Lokman, Hz. Şe'ba, Hz. İrmîya, Hz. Daniyal, Hz. 'Uzeyr, Hz. Zulkarneyn, Hz. Zekerîyya, Hz. Yehya, Hz. 'İsa, Hz. Muhammed (Hatemu'l-Enbiya).

Sonuç

Molla Muhammed Ali Huni, klasik Zaza edebiyatının müstesna şairlerinden biridir. Klasik tarzda Zazaca şiirler yazan şairler arasında en fazla esere sahip olan kişidir. “Peygamber’in Çocukluğu” ile ilk şiirini yazmış ve 1960’lı yıllardan sonra birkaç tane kaside kaleme almıştır. 1970 yılında ilk mevlidini kaleme almış ve sonrasında da peyderpey diğer şiirlerini, mevlitlerini ve eserlerini yazmıştır.

Molla Huni bütün Zazaca eserlerini Arap alfabesi ile elyazması olarak telif etmiştir. Sekiz mevlit, Huni Divanı ve Elli Rehber Peygamber eserlerini kaleme almıştır. Divanında bin 212 beyit, mevlit ve kısas-ı enbiya eserlerinin her birinde de binin üzerinde beyit yer almaktadır.

Molla Huni’nin dili akıcı, saf ve rahat anlaşılabilir bir uslûba sahiptir. Kelime tercihlerini daha çok halkın anlayacağı ve halk arasında da yoğun olarak kullanılan ifadelerden seçmiştir. Molla Huni eserlerinde kafiye ve aheng unsurlarına fazlasıyla önem vermiş ve her beyitinde bunu göstermeye özen vermiştir. Zaza edebiyatı içerisinde Molla Huni’nin değeri, şiirleri ve bilinirliği her geçen gün artmaktadır; bu çalışma da bu saik ile hazırlanmıştır.

Kaynakça

- Akün, Ö. F. (1994). Divan edebiyatı. *DİA*, 9, 389-427.
- Dağılma, İ. (2022). *Edebiyato modern ê Zazaki*. Vir.
- _____. (2024). *Mewlidê Ehmedê Xasi*. Siyer.
- Erzen, M.H. (2017). Divan şiirinde mahlas kullanma geleneği ve bu geleneğin modern şiire yansımaları. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 59, 41-73.
- Karabeyeser, A. (2023). Edebiyato klasik ê Zazaki dı cayê Zazaki (ed. Oktay Bozan vd.) *Cumhuriyetin 100. Yılında Ergani Edebiyat-Dil içinde* (s. 45-58). Ekin.
- _____. (2024). Tesewurê gama verin ê axreti: Qesideya qebra tari qebra xuri ê Mala Mihemed Eli Huni. *Lisaniyat*, 3, 26-33.
- Kılavuz, A.S. (1989). Akaid. *DİA*, 2, 212-216.
- Mela Mehemed Elî Hunî (2004). *Mewlid, Yusuf u Zelîxa, Qesîdeyê Kerbela*. Vate.
- Mela Muhammed Eliyê Huni (2021). *Tarihçe-i hayatım sizlere bir yadiğârdır* (Elyazması).
- Merdimîn, W.K. & Celalî, N. (2004). Zunî ma weş o feqet malesef alimu heta inkê îhmal kerdu. *Vate*, 2/2, 34-55.
- Pala, İ. (1999). *Ansiklopedik divan şiiri sözlüğü* (6. baskı). Ötüken.
- Şahin, M.S. (2022). Kısas-ı enbiyâ. *DİA*, 25, 494-495.
- Uzun, M.S. (2018). Heyat u eserî Mela Mehmed Elî Hunî. *Vate*, 58, 67-79.
- Varol, M. (2019). Arafta kalmak: Dünden bugüne Zazaca ve Zaza edebiyatı (ed. Mesut Özcan, Hüseyin Çağlayan). *Tarihsel ve Sosyolojik Gelişimi ile Zazaca içinde* (s. 60-80). Kalan.
- Yergin, M. (2024). *Mewlidê Mela Ehmedê Xasî*. Peywend.
- Yeşilkaya, Ş. (2014). Edebîyatê Kirdkî (Zazakî) de mewlid u Mehemed 'Elî Hunî (yüksek lisans tezi). Bingöl Üniversitesi.
- Yıldırım, A. (2000). Tezkirelerin ışığında divan edebiyatında mahlâs. *Erdem*, 12/36, 1056-1117.
- Zilan, B. (2021). Bi Kirdkî (Zazakî) eserê eqaîd u fiqhî yê menzumî (ed. Ahmet Kırkan & Nurettin Beltekin). *Zazakî u Zazayî içinde* (s. 63-88). Peywend.

Ek

Molla Muhammed Ali Huni'ye Ait Elyazmalarının Fihristi

1. Diwanê Huni / Huni Divanı

- k.1. Qesiday Qebra Tari Qebra Xuri – 20 beyit - 1967
- k.2. Qesiday Se'idi Nursi – 20 beyit – 1969
- k.3. Weq'ê Kerbelay Hezret Hesên – 20 beyit - 1970
- k.4. Weq'ê Kerbelay Hezret Huseyn – 30 beyit – 1970
- k.5. Weq'ê Kerbelay Hesên Huseyn – 20 beyit - 1971
- k.6. 'Eqidê İman 'Eqidê İslam – 66 beyit – 1971
- m.1. Hikmêt Zazaki – 40 beyit – 1971
- m.2. Edebiyat Zazaki Neqışneyo Pê Naki – 132 beyit - 1971
- k.7. Weq'ê Kuy Uhud Wefat Hemzi – 81 beyit - 1972
- k.8. Qesiday Hezret Pêğembêr – 20 beyit - 1972
- k.9. Qesiday Tewhid – 33 beyit - 1974
- k.10. Qesiday Vengi Meli – 22 beyit - 1974
- k.11. Qesiday Zerra Haya – 40 beyit - 1975
- k.12. Qesiday Mekki – 25 beyit - 1976
- k.13. Qesiday Medina – 25 beyit – 1976
- m.3. Heketê Yusuf u Zelixa – 152 beyit – 1982
- m.4. Heyat İnsan Memat İnsan – 84 beyit - 1983
- m.5. Heketê Hezret Suleyman u Belqis – 104 beyit – 1993
- k.14. Wefat Seyda Mela Behri – 33 beyit - 2014
- m.6. Vîlê Wesar – 245 beyit – 2016

2. Mewlidi / Mevlitler

- 2.1. Mewlid Pêğembêr - 1970
- 2.2. Mewlid Zazaki – 2005
- 2.3. Mewlido Zazaki – 2011
- 2.4. Mewlidi Nebi – 2013
- 2.5. Zazaki Mewlidi Şerif – 2014
- 2.6. Mewlid Zaza
- 2.7. Mewlidi Fexri 'Elem
- 2.8. Mewlid Hezret Pêğember - 2025

3. Poncas Pêğembero Mu'ellim / Elli Rehber Peygamber – 2013

4. Tarihçe-i Hayatım Sizlere Bir Yadigardır – 2021

Etik ve İntihal Beyanı:

Bu çalışma, bilimsel etik ilkelerine uygun olarak hazırlanmıştır. Makalenin özgünlüğü Turnitin yazılımı aracılığıyla denetlenmiş ve benzerlik oranının dergi politikalarına uygun sınırlar içerisinde olduğu teyit edilmiştir.

Bu çalışma ikincil verilerle yürütüldüğü için etik kurul izni gerektirmemektedir.

Yapay Zeka Yardımlı Teknolojilerin Kullanım Beyanı

Bu çalışma hazırlanırken yapay zeka araçları kullanılmamıştır.

Çıkar Çatışması

Yazar, bu çalışmanın yürütülmesi veya yayımlanması ile ilgili olarak herhangi bir finansal veya kişisel çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

Hakem Değerlendirme

Bu çalışma, bilimsel tarafsızlığı ve yayın kalitesini korumak amacıyla çift kör hakemlik (double-blind peer review) sürecine tabi tutulmuştur. Bu kapsamda, yazarın kimlik bilgileri hakemlerden, hakemlerin kimlik bilgileri ise yazardan gizli tutulmuştur.